

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора філологічних наук, професора кафедри зарубіжної літератури Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
про дисертацію Комарова Сергія Анатолійовича
«Жанр фейлетону в російській літературі ХІХ – першої третини ХХ століття: теорія, історія, персоналії, поетика»,
представленої на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук за спеціальністю
10.01.02 – російська література

Про історію жанрів російської оповідної прози написано чимало, але вивчена вона все ще недостатньо, і тому є кілька причин. На авансцену літературного розвитку проза в Росії виходить приблизно в 30-ті роки ХІХ століття. Її жанри ще не визначилися, не сформувалися, і перед літературною критикою, та й самими письменниками виникала проблема в їх визначенні. Найскладніше було з такими «маргінальними» жанрами, як нарис, фейлетон, есе. Вони формуються повільніше, ніж оповідання і повість, їх не відразу відносять до художньої літератури, і їх перебування у просторі культури досі проблематичне. Нарис, фейлетон, есе існують на межі художньої літератури, документалістики, публіцистики. У зв'язку з цим звернення Сергія Анатолійовича Комарова до історії «другорядного» жанру фейлетону є актуальним, адже воно не тільки дозволяє виробити цілісне уявлення про жанр фейлетону в російській літературі ХІХ – першої третини ХХ століття, а й уточнити існуюче уявлення про межі художньої літератури. Про це йдеться у **Вступі**, де окреслено проблематику дисертації, обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, методологічні засади дослідження, наукова новизна, наведено інформацію про апробацію основних положень роботи.

С.А. Комаров зазначає, що у російській літературі ХІХ – початку ХХ століття жанр фейлетону посідає особливе місце. Фейлетон, що виник як газетний жанр, поступово стає частиною «великої» літератури. Але цьому передувала досить довга і змістовна історія становлення жанру. Тож, **1-й розділ** дисертації «**Історія вивчення жанру фейлетону**» містить аналітичний огляд

науково-критичної літератури, присвяченої теорії та практиці фейлетонного жанру в російській літературі.

У підрозділі **1.1. «Жанр фейлетону в російській словесності як об'єкт літературознавчого аналізу»** здійснено системний огляд праць, зосереджених на дослідженні фейлетону в історико-літературному ракурсі.

Автор роботи справедливо визначає 1820–1830-ті роки як період формування фейлетону як жанру. Біля його витоків він визначає таких видатних письменників, як К. Рилєєв, О. Бестужев-Марлінський, Ф. Булгарін, О. Пушкін, О. Сенковський. За спостереженнями С.А. Комарова, фейлетон став одним із найбільш впливових жанрів сатирико-гумористичної журналістики у 1840–1880-ті роки, а завдяки творчості О. Герцена, М. Некрасова, Ф. Достоєвського, М. Салтикова-Щедріна, А. Чехова сформувалися і певні ознаки жанру, серед яких відзначається опора на факт, злободенність проблематики, тематична різноплановість, художньо-публіцистична обробка матеріалу, комічний компонент, вільна структура й асоціативність, наявність інтертексту (історичного, міфологічного, літературного).

Сергій Анатолійович відзначає, що у радянському літературознавстві майже відсутні дослідження, присвячені фейлетонній творчості таких авторів, як Ф. Булгарін і О. Сенковський, і це можна пояснити тим, що в епоху підміни ціннісних та естетичних критеріїв ці автори вважалися «реакціонерами», проте була обійдена увагою і фейлетонна творчість «політично благонадійного» М. Салтикова-Щедріна, яка є важливою сторінкою в історії жанру. Тут треба зазначити, що творчість останнього все ж вивчалася досить активно, чому підтвердження – дослідження таких учених, як О. Бушмін, В. Прозоров, С. Макашин, Д. Ніколаєв та ін. До речі, ці дослідники відзначають, що у творчості письменника-сатирика виникає синтез різних жанрів. У зв'язку з цим можна було б розглянути, як елементи фейлетону входять у жанрову структуру творів Салтикова-Щедріна.

У підрозділі **1.2. «Осмислення фейлетонного жанру в критиці XIX століття»** з'ясовано, які спроби опису жанрових особливостей фейлетону здійснювались у період його становлення. В першій половині століття таких спроб було небагато, а фейлетон сприймався як другорядний жанр. У зв'язку з цим Сергій Анатолійович зазначає, що В. Белінський досить скептично ставився до фейлетону через його недостатню гостроту та яскравість у 1840-ві роки. Але, стверджує автор роботи, таку низьку оцінку жанру можна пояснити тим, що він у російській літературі того часу сформувався ще не остаточно і кращі його зразки ще не були створені. Проте саме «шалений Віссаріон» підкреслював викривальну спрямованість цього жанру.

У підрозділі **1.3. «Проблеми жанрової природи фейлетону в радянському літературознавстві»** розглядаються теоретичні проблеми фейлетону та висвітлення їх у наукових розвідках 1920–1980-х років. Тут основна увага приділяється фейлетонній полеміці в перші десятиліття радянської влади. Літератори 1920-х років широко обговорювали шляхи розвитку сатирико-гумористичних жанрів. Це пояснюється змінами в суспільно-політичному та економічному житті країни, необхідністю по можливості об'єктивного вивчення сьогодення. Проте єдиний погляд на жанр у ті роки вироблений не був. С.А. Комаров додає, що дискусії про сутність і форми фейлетонного жанру продовжились і у наступні десятиліття: у 1950-ті роки – у газетах «Правда» та «Советская печать», 1960-ті – на сторінках «Литературной газеты» та «Литературной России».

Підрозділ **1.4. «Фейлетон у сучасній науці»** містить аналітичний огляд напрацювань у галузі теорії фейлетону останніх двох десятиліть. С.А. Комаров відзначає, що наразі фейлетон стає об'єктом дослідження передусім у журналістиці і мовознавстві. Тут автор роботи пропонує власне визначення жанру. Тож, він вважає, що фейлетон – літературний твір, у якому сполучаються ознаки публіцистики та художньої літератури і завжди міститься комічна складова; який вирізняється вільною структурою (тема часто розвивається за асоціативним принципом). Для фейлетону характерний

«поліфонізм» (оповідь про подію поєднується з авторською публіцистичністю, яка нерідко перетворюється на відкриту бесіду з читачем) та високий ступінь інтертекстуальності (передусім історичної та літературної). З цим визначенням у цілому можна погодитися, адже його автор «порадився» з іншими теоретиками жанру та вдало узагальнив їх напрацювання. Хоча не можна не відзначити, що визначення обтяжують надмірно докладні прояснення ознак художньої літератури та публіцистики (і в цьому підрозділі, і у Висновках). До того ж публіцистику, на думку дослідника, характеризує впливаюча функція, що припускає активний діалог з читачем: «Для фейлетону характерний "поліфонізм" (розповідь про подію з'єднується з авторською публіцистичністю, нерідко переростає у відкриту розмову з читачем) і високий ступінь інтретекстуальності (перш за все історичної та літературної)» (с. 52). На наш погляд, ця функція не є прерогативою публіцистики, а належить художній літературі, хоча й здійснюється по-різному. Вона може піти на другий план, ставати фоною, але не зникає зовсім. І нарешті, інтертекстуальність не слід включати до визначення жанру, оскільки інтертекстуальні зв'язки вторинні, надбудовані над типологічними подібностями, які визначають основу логіки жанру.

У висновках до 1-го розділу зазначається: «...фейлетон однаково є частиною публіцистики і художньої літератури, завжди відгукується на злобу дня, має вільну композицію і може нести в собі елементи як сатири, так і гумору» (с. 52). Все вірно, але елементи сатири і гумору він не *може* нести в собі, а *повинен*. У виявленні комічної суті негативних явищ – це одна з найважливіших жанрових домінант фейлетону, яка відрізняє його від нарису і есе, де вони факультативні, тобто можуть бути, а можуть і не бути. Втім, у Висновках С.А. Комаров безперечно стверджує, що фейлетон завжди містить елементи комічного. До того ж про жанрову природу фейлетона і методах його дослідження йдеться у 2-му розділі «**Теоретико-методологічні засади дослідження жанру фейлетону**», де висвітлюються проблеми трактування таких категорій, як публіцистика та публіцистичність, художня література та

художність, комічне та його види. Також дослідник пропонує і власну внутрішньожанрову типологію фейлетону.

Підрозділ **2.1. «Публіцистичний компонент у фейлетоні»** зосереджений на огляді думок критиків та вчених про сутність та межі публіцистики. Особливу увагу автор роботи приділяє письменницькій публіцистиці, яку визначає як проміжне явище, в якому рівнозначними постають публіцистичне та художнє начала, політична та естетична функції. С.А. Комаров слушно вважає, що фейлетон має багато рис публіцистики, серед яких фактологічність, злободенність, звернення до соціально-політичних питань.

У підрозділі **2.2. «Проблема співвідношення фейлетону з художньою літературою»** дисертант показує характерні властивості художньої літератури, описує її ознаки в порівнянні з публіцистикою, визначає місце фейлетону серед інших жанрів. Сама назва підрозділу уявляється нам не дуже вдалою: вона відразу ж відносить фейлетон за рамки літератури, проте в роботі стверджується протилежне.

Тож, С.А. Комаров зазначає, що літературу та публіцистику ріднять проблемність, аналітичність, певний ступінь узагальнення. Їм однаково властива художня конкретизація, але рівень та форми вираження авторської позиції різняться. Фейлетон має ознаки, схожі з такими жанрами художньої літератури, як нарис, есе, стаття. Проте автор роботи стверджує, що, на відміну від фейлетону, в нарисі відсутня сміхова стихія. Це ствердження неабияк безперечно: гумор і сатиру можна знайти і в нарисі, і у статті, і в есе. С.А. Комаров також зіставляє оповідання і фейлетон: невеликий обсяг, зосередженість на одному конфлікті, певний ступінь образності, акцентуація розв'язки характерні і для фейлетону. Але фейлетон має більший «простір» для об'ємного показу дійсності, для зображення життєвого факту в динаміці його розвитку. До того ж у фейлетоні завжди необхідна фактична основа, що реалізується в більш або менш точному відтворенні реальної події. Зіставлення такого роду необхідні, вони сприяють уточненню існуючих уявлень про жанр фейлетону, але виникає

питання: якщо фейлетон має «більше простору для об'ємного показу дійсності», розширює він кордону літератури або виходить за ці межі? У всякому разі, таке питання диктує вже сама назва підрозділу 2.2.

Підрозділ **2.3. «Роль комічної домінанти у фейлетоні»** розкриває сутність видів комічного (сатири, гумору, іронії, сарказму) та їх використання у фейлетоні. Для цього автор роботи залучає праці М. Бахтіна, В. Проппа, Ю. Борєва, завдяки яким виділяє такі характеристики комічного, як суперечливість та критичність. У фейлетоні, відзначає дисертант, гумористичні коментарі, характеристики, описи, сценки можуть визначати жанровий різновид тексту і слугувати додатковим засобом розкриття проблематики. Іронія теж попала в поле зору дослідника, який справедливо вважає, що, на відміну від гумору, іронія, виявляючись у глузуванні, критично характеризує явище, людину, предмет. Це тонка прихована насмішка, форма вираження думки, коли слово або висловлення набувають у контексті значення, протилежне буквальному змісту.

Автор роботи як вияв комічного виділяє також сарказм, важливою рисою якого є крайній ступінь емоційного ставлення та вираження, високий пафос заперечення, який переходить в обурення. Сергій Анатолійович абсолютно слушно зауважує, що комічне є сутнісною ознакою жанру, уточнюючи тим самим визначення фейлетону, яке він дає в 1-му розділі.

У підрозділі **2.4. «Внутрішньожанрові різновиди фейлетону»** представлено спробу типології фейлетонного жанру. Для цього С.А. Комаров пропонує три типи класифікацій (за темою, способом відтворення фактів, видом комічного), які не суперечать, а взаємодоповнюють один одного.

Досліджуючи історію розвитку жанру, С.А. Комаров відзначає, що у пореформену епоху особливого значення набуває соціально-політичний фейлетон, вагомий внесок у розробку якого внесли М. Салтиков-Щедрін, В. Курочкін, Д. Мінаєв, М. Добролюбов, В. Буренін). З-поміж типових особливостей віршованого фейлетону, поряд із суворою фактографічністю й сатиричним пафосом, звертають на себе увагу прийом маски, пародійність і

різноманітне цитування. Уточнення вимагає і класифікація внутрішньожанрових різновидів фейлетону. Проблемно-тематичний принцип, на основі якого виділяються внутрішньожанрові різновиди, може привести до виділення майже необмеженого їх числа.

У третьому розділі «Фейлетон в російській літературі ХІХ – початку ХХ століття» розкриваються витoki, історія формування й розвитку жанру та його основних різновидів, характеризується своєрідність фейлетонного методу у творчості найбільш значущих фейлетоністів.

У підрозділі **3.1.** описані витoki та процес формування жанру фейлетону в літературі 20–30-х років ХІХ століття. Тут відзначається, що фейлетон як рубрика еволюціонував до жанру поступово. Автор роботи виокремлює декілька етапів. Перший датується 1820–1830-ми роками, коли відбувався процес формування жанрових особливостей фейлетону; тоді фейлетонні ознаки виникли в дописах, рецензіях, статтях, що відтворювали літературне життя країни.

Чи не першим використав фейлетонний жанр в російській літературі О. Пушкіна, який свої фейлетони під іменем Феофілакта Косичкіна друкував у журналі «Телескоп» (1831). Можна було б згадати, що видавець «Телескоп» М. Надєждін був також причетний до формування цього жанру. До фейлетону близькі яскравою сатиричною спрямованістю його перші статті, опубліковані в «Вестнике Европы» і принесли популярність, – «Літературні побоювання за майбутній рік» (1828) і «Сонмище нігілістів» (1829), підписані псевдонімом «Екс-студент Никодим Надоумко».

Увагу дослідника привернули і фейлетонні тексти О. Сенковського (Барона Брамбеуса), що відтворюють суспільні звичаї та мораль. С.А. Комаров підкреслює, що О. Сенковський першим звернувся до жанру політичного фейлетону.

У підрозділі **3.2.** «*Розквіт жанру фейлетону у літературі 40–80-х років ХІХ століття*» показано подальший розвиток жанру. Автор роботи зазначає, що у 1840–1850-ті роки фейлетон здебільшого перестає бути газетно-

журнальною рубрикою, перетворюється на літературний жанр. У ці десятиліття формуються його внутрішньожанрові різновиди, серед яких дослідники виділяють морально-описовий (Ф. Булгарін, В. Межевич, П. Смирновський), фейлетон-хроніка літературно-театральних новин (В. Соллогуб, Е. Губер, Ф. Коні, К. Полевой), фейлетон, пов'язаний із фізіологічним нарисом «натуральної школи» (І. Панаєв, В. Даль, М. Некрасов, В. Соллогуб, Д. Григорович, Є. Гребінка). Підводячи підсумок вивчення фейлетону тієї пори, С.А. Комаров зазначає, що в соціально-політичному та літературному житті фейлетон починає відігравати все більш значну роль.

Автор роботи звернув також увагу на підсилену критичну спрямованість фейлетонів у 1860–1870-х роках. Творцями ж «викривального» фейлетону вважаються М. Добролюбов, М. Салтиков-Щедрін, Г. Успенський, В. Курочкін, Д. Мінаєв, М. Чернишевський. До кінця століття отримує розвиток отримує інший, гумористичний різновид жанру, що знайшло відображення в ранній творчості Чехова. У його фейлетонному огляді «Осколки московской жизни» (1883–1885) містилася гумористична хроніка міських новин, житейські факти повсякденного і «святкового» буття. Все це вірно, однак не слід випускати з уваги, що «Осколки» включають в себе, крім фейлетонів, і оповідання-сценки, і гумористичні мініатюри... Трохи пізніше в листі О. Плещєєву Чехов відзначить: «...крім роману, віршів і доносів, я все перепробував».

У підрозділі **3.3. «Своєрідність віршованого фейлетону 1840–70-х років»** висвітлено особливості цього внутрішньожанрового різновиду фейлетону та внесок у його розвиток М. Некрасова, В. Курочкіна, Д. Мінаєва, М. Добролюбова, В. Буреніна. Дисертант зазначає, що неординарними авторами віршованого фейлетону є М. Добролюбов і В. Буренін.

Автор роботи слушно зауважує заслугу Некрасова в розвитку фейлетонного жанру в його прозової і поетичної різновидах. Зокрема, йдеться: «У фейлетонній формі відгукується поет і на важливі події: вихід нового закону про пресу, за яким ряд видань звільнявся від попередньої цензури, але одночасно вводилася "каральна" цензура (фейлетон "Газетна" (1865), де

виникає образ "цензора-ката"...» (с. 137). Все вірно, однак історія про цензора-ката займає лише приблизно половину «Газетної». Перша її частина носить побутоописовий характер, друга присвячена скупарю-старому, який пише накази, сидячи в газетній, «щоб вдома не витратити свічок», і тільки у третій частині йдеться про цензора. У Некрасова часто фейлетон межує з іншими жанровими утвореннями. Такий синтез виникає і в «Пісні про вільне слово», де в 5-й главці («Фейлетонна комашка») іронічно характеризується фейлетон, «...який так прославив Булгарін в "Северной пчеле"». Це свого роду «фейлетон про фейлетон» у поетичному циклі, що складається із творів різних жанрів.

При цьому в роботі відзначається, що добродлюбівські фейлетони – це, як правило, дотепні відгуки на окремі твори його літературних та ідеологічних опонентів. Буренін же обирав об'єкти для критичного зображення, що дозволяли по-новому поглянути на події, створити асоціацію та підкреслити сатиричне начало. Типова властивість буренінської фейлетоністики, поряд із вільною структурою й асоціативністю, – експресивність у вираженні позиції.

У підрозділі **3.4. «Основні тенденції розвитку фейлетону на межі XIX–XX століть»** охарактеризовано жанровий зміст творів Д. Ліньова, В. Дорошевича, О. Амфітеатрова, Л. Андрєєва, В. Воровського, авторів «Сатирикону». Тут автор роботи відзначає, що на зміну сатиричному і публіцистичному початкам, характерним для фейлетоністики середини XIX століття, приходять гумористичне і художнє освоєння дійсності.

У 1890–1900-ті роки жанр фейлетону переживає якісно новий етап розвитку. Так, новаторством характеризується стиль фейлетонів В. Дорошевича, який використавував метод «короткого рядка», а також створив фейлетон – політичний портрет. Психологізм, притаманний художній літературі, фейлетону додали О. Амфітеатров і Н. Теффі. Звісно, С.А. Комаров не обійшов увагою фейлетонну творчість «сатириконтів» – А. Аверченка, Н. Теффі, Саші Чорного, А. Бухова.

Фейлетоністика поповнилася широким використанням історичних, біблійних, міфологічних, літературних алюзій і ремінісценцій. Таким чином, у

1890–1910-ті роки відбувається синтез усіх рис фейлетонної поезики та різновидів, що виокремилися раніше.

У четвертому розділі дисертації **«Жанр фейлетону в російській літературі 1920-х – початку 1930-х років»** С.А. Комаров аналізує основні тенденції та жанрові різновиди фейлетону, детально висвітлює внесок провідних фейлетоністів епохи в розвиток жанру.

У підрозділі **4.1. «Фейлетон у творчості письменників зарубіжжя»** подано характеристику жанру у авторів першої хвилі російської еміграції.

Для фейлетоністики російського зарубіжжя характерний синтез комічного і трагічного. Така особливість чітко простежується у віршованих фейлетонах Саші Чорного. Цикл «Із зеленого зошита» (1922–1932) відрізняється оригінальністю у трактуваннях різних аспектів сучасної дійсності, неординарністю погляду письменника-емігранта на ситуацію в Радянській Росії.

Провідним фейлетоністом російського зарубіжжя 20–30-х років ХХ століття автор роботи вважає Дон-Амінадо, чия фейлетоністика відображає політичні питання і проблеми побуту російської еміграції.

У підрозділі **4.2. «Російська радянська журналістика і фейлетон 1917 – початку 1930-х років»** дається загальна характеристика значення, проблематики та особливостей функціонування фейлетону в радянській пресі.

Як зазначає автор роботи, у 20-ті роки фейлетон став не тільки популярним жанром у широкого читацького загалу, а й одним із найбільш впливових у журналістському і письменницькому середовищі. Поєднуючи в собі риси публіцистики й художньої літератури, маючи вільну структуру, фейлетон надавав талановитому автору можливість для самовираження і формального експерименту.

У фейлетонній творчості М. Булгакова автор роботи відзначає схильність письменника до фіксації та узагальнення негативних явищ суспільного життя та побуту.

М. Зощенко засобами оповіді, гіперболізації та гротеску типізує вигадані події, які містять лише риси фактичності.

У фейлетонах В. Катаєва реальні або вигадані події стають точкою відліку для сюжетної побудови, яка вирізняється гостротою перипетій, діалогічністю та яскравою образністю.

С.А. Комаров відзначає, що фейлетонам М. Кольцова, які зображували життя за кордоном, притаманна пропагандистська ідея про «жахи» капіталізму, тому сучасний читач сприймає їх як одне зі свідчень ідеологізації радянського суспільства, хоча їх автору неможна відмовити у спостережливості та документальній точності.

І. Ільф та Є. Петров розробляли форму художнього фейлетону. І якщо у Ільфа автор роботи відзначає велику роль фактичної основи, то фейлетони Петрова відрізняє вимисел. Ільфівським фейлетонам властиві іронічні коментарі, акцентування на комічній деталі, навколо якої вибудовується дія, мовна гра. А Петров віддає перевагу художності, белетризуючи реальні події.

Підрозділи **4.3.–4.6.** дисертації містять аналітичний розгляд фейлетоністики таких відомих авторів 1920-х – початку 1930-х років, як М. Булгаков, М. Зощенко, В. Катаєв, М. Кольцов, І. Ільф і Є. Петров.

Автор роботи зазначає, що розквіт фейлетону в новому суспільстві відбувся передусім завдяки багатій традиції жанру. У фейлетоністиці 1920 – початку 1930-х років декларована пролетарською культурою ідея відмови від класики не знайшла суворих прихильників. Найбільш значні майстри жанру плідно використовували досягнення попередників не тільки у фейлетоністиці, але й у сатиричній літературі загалом.

У підрозділі 4.7. розкрито загальні тенденції розвитку віршованого фейлетону в російській літературі 1920 – початку 1930-х років, виявлено індивідуальні риси у творчості Д. Бедного, В. Маяковського, Ю. Олеси. Тут відзначається, що, скажімо, для фейлетоністики Д. Бедного характерні іронія, гротеск, пародія, каламбур, мовні та портретні характеристики, комічний контраст і комічна деталь. В. Маяковський одним із перших звернувся до тем

міщанства і бюрократизму, що були наскрізними в сатирі епохи. Ю. Олеша тяжів до фактологічного фейлетону, заснованого на робкорівських матеріалах. І в останньому розділі дисертації, і у Висновках С.А. Комаров стверджує, що у віршованому фейлетоні 1920–1930-х років найбільш послідовно і плідно були продовжені традиції М. Некрасова, В. Курочкіна, Д. Мінаєва, В. Буреніна, але неясним залишається те, чому це стало можливим саме в поетичному фейлетоні.

У **Висновках**, що відрізняються точністю та зваженістю суджень, узагальнено результати дослідження російського фейлетону ХІХ – першої третини ХХ століття.

Зокрема, зазначається, що радянська фейлетоністика після періоду бурхливого розквіту в 1920-ті – на початку 1930-х років протягом наступних десятиліть експлуатує жанрові традиції, що вже склалися, і більшість авторів використовують майже всі можливості цього жанру. У пострадянській періодиці фейлетон також знаходить своє місце, хоча й не виходить за межі газетно-журнальної шпальти, залишаючись компонентом публіцистичного дискурсу. Разом із тим серед сучасних російських письменників, які звертаються до жанру фейлетону, автор дослідження називає Т. Толстую, В. Шендеровича, М. Жванецького, Д. Бикова. Про фейлетони цих письменників можна було б говорити і докладніше, вони могли б стати предметом спеціального дослідження. Хотілося б почути роздуми Сергія Анатолійовича про особливості функціонування фейлетону в даний час, хоча це й не заявлено в завданнях дослідження.

У дисертації зібрано, систематизовано та осмислено великий матеріал. Майже два століття літературного розвитку розглянуті послідовно й ретельно, автор роботи прагнув не упустити ні головне, ні другорядне, та, власне кажучи, у становленні й розвитку фейлетону все головне. Ще раз відзначимо: розглядаючи розвиток жанру фейлетону, С.А. Комаров аналізує не тільки творчість письменників, які залишили значний слід в історії літератури, а й звертається до творчості не самих відомих авторів. Наприклад, розглядаючи

розвиток фейлетону на рубежі XIX–XX століть, він говорить не тільки про Л. Андрєєва, В. Дорошевича, А. Аверченка, але й про А. Бухова, В. Воровського... Розглядаючи літературу 20–30-х років XX століття, дослідник звертається не тільки до творчості М. Булгакова, В. Катаєва, М. Зощенко, але й до А. Зорича і Ю. Зозулі. Все це надає дослідженню необхідну глибину. Разом з тим творчість таких різних письменників заслуговує більш докладного аналізу, що дало б можливість точніше встановити типологічні паралелі та чіткіше визначити закономірності трансформації жанру. В роботі простежується різноманіття в розвитку жанру, проте не завжди вдається чітко визначити характер його динаміки, яка охоплює й випадки жанрової дифузії.

У ході захисту дисертанту необхідно уточнити питання про основні, «стрижневі» тенденції розвитку жанру, виділити те в його структурі, що залишалося незмінним протягом майже двох століть, і охарактеризувати напрямки найбільш значущих трансформацій. Така спроба здійснена у Висновках, де виділено чотири етапи розвитку фейлетону в російській літературі: період формування, епоха розквіту, етап синтезу всіх раніше виділених рис фейлетону поетики і, нарешті, період відродження інтересу до фейлетону у суспільно-політичній ситуації, що змінилася, і новий його розквіт. Четвертий період виведений у дещо інший вимір, що визначає настрої читаючої публіки, коли закономірності внутрішнього розвитку літератури виявляються другорядними. *Зрозуміло, еволюція, що сприймає свідомості читачів*, – проблема цікава, але дещо інша. У зв'язку із запропонованою класифікацією, на наш погляд, треба було б виділити групи стійких і мінливих жанрових ознак і простежити їх співвідношення на кожному етапі розвитку фейлетону. С.А. Комаров у своїй дисертації не обходить увагою спірні питання історії жанру і знаходить цілий ряд переконливих рішень. Однак, завершуючи дослідження, вважає за необхідне зазначити: «Запропонована дисертаційна робота не вичерпує всього кола дослідницьких проблем, пов'язаних з жанром фейлетону» (с. 436). Хочеться сподіватися, що ці завдання будуть вирішені в подальшому, важливо вже те, що вони вірно поставлені.

Зрозуміло, поставлені мною питання і зустрічні роздуми не знижують значимості виконаної автором роботи. Перед нами самостійне, завершене, серйозне дослідження, в якому переконливо вирішені складні теоретичні та історико-літературні проблеми.

Анотування та публікації у повній мірі відображають основні положення та результати дослідження. Дисертація «Жанр фейлетону в російській літературі XIX – першої третини XX століття: теорія, історія, персоналії, поетика» відповідає «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р., № 567), зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015 р., а її автор, Сергій Анатолійович Комаров, заслуговує присудження бажаного ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.02 – російська література.

Доктор філологічних наук,
професор

В.А. Гусєв

Вчений секретар ДНУ імені Олеся Гончара,
професор

В.В. Лобода

